

Sergio Bonazza

NOVI ARHIVSKI DOKUMENTI O PETRU KUPLJENIKU*

Pri ujetju znanega slovenskega luteranca Petra Kupljenika, ki ga je Sveti oficij obsodil na smrt in je svoje življenje končal na grmadi v Rimu (Cavazza 2001: 434–435), je imel odločilno vlogo grof Sigismondo della Torre, sorodnik grofa Raimonda della Torre. Sigismondo della Torre je svojim ljudem v vasi Kropa blizu Bleda naročil, naj Kupljenika ujamejo in ga nato odpeljejo v Devinski grad h grofu Raimondu della Torre, njegovemu svaku, kar opisuje tudi v pismu odgovornim rimskim verskim oblastem z dne 18. februarja 1590 (Archivio Vaticano Segreto, Rim, Segreteria di Stato, Lettere di Principi, Vol. 48, 133). Ker to pismo vsebuje o ulovitvi Kupljenika nove in drugačne podatke v primerjavi z doslej znanimi, je prav, da je objavljeno v celoti [prevod iz italijanščine]:

Moj Velecenjeni Gospod in spoštovani Gospodar

Zagnanost Presvetlega Nadvojvode Karla Avstrijskega, da bi v svoji državi in deželah z vso svojo silo izkoreninil krivoverstvo in njegove zagovornike, je tolikšna, da mi je naduse strogo zapovedal, naj ob pomoči svojih orožnikov primem odpadnika in povratnika Petra Kupljenika. Ta je mnogim pridigal prav proti naši sveti veri, to pa je počel tudi javno, ne morem reči, da v cerkvi, pač pa v onem hlevu, ki so ga krivoverci postavili na ozemlju pod upravo Begunj, odmaknjenem od tistega na Bledu za ligo, ki šteje pet italijanskih milj.

* Z dovoljenjem avtorja izbrani odlomki in dokumenti, ki se nanašajo na Petra Kupljenika, iz razprave: Sergio Bonazza, 2010: Novosti o fra Gregoriju Alasii da Sommaripa. Aleksander Bjelčevič (ur.): *Reformacija na Slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Obdobja 27), 527–544. Odlomke izbral Marko Kerševan, dokumente iz izvirnika prevedel Tomaž Jurca. – Uredn.

Ker mi je vaša Presvetla Visokost dala dovoljenje, da ga primem tudi na ozemlju pod upravo drugih, sem ga v preteklih dneh ukazal prijeti v Kropi, ki je pod gospodvom Ratmensdorffov. Tam smo ga našli v njegovi hiši z ženo in otroki, in čeprav se je z vsemi svojimi žilavo upiral, so ga moji možje z božjo pomočjo vseeno odpeljali v zapor. Takoj sem ga poslal v Devinski grad ob morju, ki pripada gospodu grofu Raimondu, mojemu svaku, to pa sem storil, da bi se ognil tistim glavnim krivovercem s Kranjske ter da bi lahko tako hitreje izpolnil namero in voljo Vaše Presvetle Visokosti. Nisem si mogel kaj, da Vašemu Presvetlemu Gospodstvu ne bi poročal o tem uspehu, obenem pa vas naprošam, da bi posredovali pri Našem Gospodu, da bi nam naročil poslati tega ujetnika k Svetemu oficiju v Rim. Za to se zavzemam, ker bi rad, da postane za zgled drugim, ter še bolj zavoljo tega, da bi krivoverci tudi v lastnih deželah spoznali moč Njegove Blaženosti. Tretji razlog je, da bi tako Vaša Presvetla Visokost navezala tesnejše stike z Njegovo Svetostjo in da bi se navdušili za to sveto in dobro načelo ter se po njem tudi v bodoče ravnali. In če mi bo isti Vladar naročil, naj porušim tisto njihovo sinagogo v Begunjah, bom kar se da urno storil tudi to. Glede vsega pa se pokorim nad vse milostni volji Našega Gospoda in neskončni previdnosti Vašega Presvetlega Gospodstva. Zdelo pa se mi je, da sem vam dolžan pisati in zagotoviti Vašemu Presvetlemu Gospodstvu svojo predanost pa tudi marljivost in zvestobo naši sveti veri ter da mu bodo po vsem tem sodili kot krivovercu. Desnica Gospodova bo prinesla odločnost, desnica Gospodova me bo privzdignila, desnica Gospodova bo prinesla odločnost, da ne bom umrl, temveč živel in oznanjal Gospodova dela. In s tem ponižno poljubljam noge Vaši Blaženosti, Vašemu Presvetlemu gospodstvu, se vam z veliko naklonjenostjo v srcu ponižno priklanjam ter vam želim vse dobro.

Na Bledu 18. februarja leta 1590
 Vašega Presvetlega Gospodstva
 Ponižni služabnik
 Sigismondo della Torre

Pater reda servitov Francesco Benni (1550–1617) je imel odločilno vlogo pri uničevanju slovenskih protestantskih knjig in pri preganjanju protestantov. Bil je tudi osebno navzoč, ko so orožniki grofa Sigismonda della Torre na Kranjskem ulovili Kupljenika, nato ga je osebno preko Devina pripeljal v Rim pred inkvizicijo. Bil je celo navzoč pri Kupljenikovem sežigu na grmadi v Rimu na trgu Campo

dei Fiori, o čemer je sam poročal v pismu Svetemu oficiju 1. julija 1595. V tem pismu tudi omenja, da je Kupljenik na grmadi preklel grofa Sigismonda della Torre¹ in njega.² Prisotnost Kupljenika pred inkvizicijo je naredila v Rimu globok vtis. Za rimske razmere je bil to izreden dogodek, ker je šlo za heretika iz »nemških dežel«, o tem pa je bil obveščen tudi Papež Klement VIII. V znak hvaležnosti za to dejanje je bil 29. julija 1593 na generalnem plenarnem zasedanju inkvizicije na poseben ukaz papeža, ki je bil navzoč na zasedanju, Benniju podeljen doktorat rimske teološke fakultete. O tem priča pismo kardinala Giulia Antonia Santoriona di S. Severina, protektorja reda servitov, Benniju z dne 29. julija 1593.³ Zanimivo je, da sem kopijo tega pisma našel v Alasijevi literarni zapuščini.

- 1 Sigismondo della Torre je utonil v začetku junija 1601 ob prečkanju Soče (Rainer 2004: 125).
- 2 Prim. Bennijevo pismo kardinalom z dne 1. julija 1595: »Ti luteranci kot mučenika povzdigujejo tistega krivoverca Kupljenika, ki so ga pred dnevi sezgali na grmadi, od koder je preklel gospoda grofa Sigismonda in mene. Pred osmimi leti smo ga dali prijeti na Kranjskem in tam sem bil tudi osebno.« (Rainer 2004: 70.)
- 3 »Julij Anton Santorion z božjim usmiljenjem in naslovom cerkve San Bartolomeo all'isola, Duhovnik Svete Rimske Cerkve, zaobljubljeni Kardinal Svete Severine in tudi Protektor vsega reda Služabnikov večne Device, Blažene Marije. Našemu dragemu bratu v Kristusu, Francu Benniju iz Budria, ki pripada za omenjenemu redu servitov, podeljujem doktorat in naj ga Gospod za vse čase obvaruje. Tako ravnam z avoljo marljivih in dolgoletnih naporov za Sveto Cerkev in katoliško vero na področjih Štajerske, Koroške ter nemških dežel, ker si bil pri pridigah in učenju proti krivovercem vztrajen in ker si takoj ter osebno privedel krivoverca, ki je pridigal v tistih krajih, v Rim pred Sveti oficij Svete Rimske in obče Inkvizicije ter zaradi drugih pobožnih zadolžitev, ki si jih izpolnil. Po posebnem in izrecnem naročilu Najsvetejšega Očeta v Kristusu in Gospoda našega Gospoda, torej po božji previdnosti Papeža Klementa VIII., smo danes na generalnem plenarnem zboru Svete Inkvizicije vpričo Njegove Svetosti v apostolski palači svetega Marka v polni vednosti ustno sprejeli naslednji sklep: v imenu drage Univerze v Rimu pa tudi drugih splošnih študij na visoki šoli oziroma fakulteti svete Teologije ti po natančnem premisleku priznavamo diplomu, magisterij in stopnjo doktorata. Ugotovili smo tudi, da si primeren za tovrstno povišanje, saj je treba ohraniti, kar mora biti ohranjeno. Podeljujemo ti tudi časti drugih priznanj, navadno podeljenih doktorjem Teologije, ki jih ti, prav tako kot oni, prosto prejmeš, saj si po pravici zaslužen in vreden priznanja ter darila Gospoda. Priznanje z veseljem podeljujemo vsem, ki si to zaslužijo, in ko boš prejel diplomu, magisterij oziroma stopnjo doktorata s tistimi, ki jim velja ta pravica, ter z vsemi ostalimi diplomanti, magistri in doktorji istega reda, se veseli skupaj z njimi, saj si enako zaslužen.

Bennijeva inkvizicijska dejavnost se ni omejevala samo na Devin, Gradišče in Gorico, ampak se je razširila tudi na Kranjsko, Koroško in Štajersko ter celo na celotno notranjo Avstrijo.⁴ Dejaven je bil v letih 1586–1599, najprej eno leto kot pomočnik nuncija Caligarija, nato pa kot apostolski delegat inkvizicije. Toda 25. novembra 1598 je bil imenovan za škofa mesteca Scala južno od Neaplja.

Proti koncu 1598, ko je bil Benni na vrhuncu svoje kariere, se je moralo zgoditi nekaj izredno neugodnega v zvezi z njegovo osebnostjo, kar je povzročilo nenaden padec njegovega ugleda in moči. Kardinali inkvizicije so ga nenadoma ignorirali. Iz Rima niso več prihajali niti dopisi niti navodila in ukazi, čeprav je bil uradno še vedno inkvizitor, ki je redno pošiljal svoja poročila v Rim. Zadnje pismo, ki je prišlo iz Rima, je datirano z 12. december 1598 (Rainer 2004: 117). Nato je izgubil tudi naklonjenost in zaupanje svojega zaščitnika grofa Raimonda della Torre. Moral je zapustiti Devin in se vrniti v Gradišče v samostan servitov. [...] Bennijeva nenadna izguba zaupanja in ugleda pri verskih ter posvetnih oblasteh je nedvomno povezana z obsodbo, izrečeno 27. oktobra 1582 v Faenzi, ko mu je bil trajno odvzet naslov profesorja in pridigarja. V arhivski listini, ki govori o tej obsodbi,⁵ sta imeni Bennija (Franciscus de Butrio) in še nekega drugega patra (Onorio da Talamello), s katerim sta bila skupno obsojena, izbrisani, vendar ju lahko s težavo preberemo. Vzrok obsodbe je bil povsem izbrisan in ga je bilo mogoče prebrati le z aparatom za branje palimpsestov. Sodba je bila izrečena zaradi »*criminis pessimi*«. S tem izrazom so takrat označevali sodo-

Sklepu ni možno nasprotovati in vsi, ki bi se temu zoperstavili, nasprotujejo volji Našega Najsvetejšega Gospoda Papeža. V Rimu, v naši Palači Monte Citorio, devetindvajsetega dne meseca julija leta 1593 po Gospodovem Rojstvu. V drugem letu pontifikata že omenjenega Našega Svetega Gospoda Papeža. kardinal svete Severine in protektor Julij Anton.« (AGOSM, Collectanea Alasia, f. 257r.) [Prevod dokumenta iz latinščine].

- 4 Prim. Bennijeva pisma nunciju Caligariju iz Gradca z dne 26. 9. 1592, papežu Klementu VIII. iz Wiener Neustadta z dne 6. 11. 1593, kardinalu Aldobrandiniju iz Wiener Neustadta z dne 6. 11. 1593, Svetemu oficiju z dne 22. 4. 1594 ter Bennijevo in Sigismondovo pismo kardinalu Aldobrandiniju z dne 30. 11. 1593 (Rainer 2001: 59-62, 242, 243, 316-321, 252-255).
- 5 AGOSM, Registro della provincia di Romagna, 1570-1602, f.76r.

mijo. Nuncij Caligari, ki je Svetemu oficiju Bennija priporočil za inkvizitorja, ni vedel za nekdanjo obtožbo. Prav tako ni vedel, da je prišel v samostan v Gradišču iz kazenskih razlogov. [...] Ko je novica o njegovi obsodbi prišla na dan, je bilo njegove kariere seveda konec. Imenovanje za škofa ni bilo neke vrsta nagrada za uspešno delo pri rekatorlizaciji dežele, ampak pragmatična poteza, da se neprimernega inkvizitorja na eleganten način odstrani iz dežele in se ga preseli v oddaljeno in nepomembno mesto v južni Italiji.

VIRI, LITERATURA

AGOSM – Archivio Generale dell' Ordine dei Servi di Maria, Rim

Cavazza, Silvano, 2001: Reformacija v oglejskem patriarhatu: heterodoksne skupine in luteranske skupnosti (in usoda Petra Kupljenika). *Zgodovinski časopis* 55,3 (124), 409-435.

Rainer, Johann 2004: *Innerösterreich betreffende Quellen aus den Inquisitionsarchiven in Rom und Udine*. (= Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark. Bd. 19), Graz: Verlag der Historischen Landeskommision für Steiermark.